

Abu Ghraib -skandaalin uutisointi Yhdysvalloissa

Maaailmaa järkyttäneet kidutuskuvat ravistelivat monella tapaa amerikkalaisia tiedotusvälineitä. Ne joutuivat kyselemään itseltään, miksei kukaan tutkinut asiaa vihjeistä huolimatta jo aiemmin. Tapaus nosti jälleen kerran esiin myös amerikkalaisen yhteiskunnan syvän kahtiajakautumisen, ja jako näkyi myös tiedotusvälineiden uutisoinnissa ja kommenteissa. Liberaali ja konservatiivinen media näyttäytyivät erilaisina ja hyökkäsivät myös toisiaan vastaan. Tapaus sai kaiken kaikkiaan aikaan monitahoisen moraalialla ja terrorismin vastaista sota-pöyhivän keskustelun, johon myös kansalaiset ottivat voimakkaasti kantaa yleisönosastoissa.

Mutta jotta totuus ei unohtuisi: Abu Ghraib ja vankien kohtelu laajemminkin hallitsivat tiedotusvälineitä Yhdysvalloissa touko-kesäkuun ajan. Sittemmin aihe jäi muiden uutisten alle. Syksyn vaalitaistelussa se oli vain yksi hailakka juonne laajemmassa Irak-väittelyssä, jonka senkin merkitys vaalitulokseen jäi kyseenalaiseksi. Näyttää myös siltä, ettei tapaus ja sen saama julkisuus onnistunut lopettamaan arveluttavien kuulustelumenetelmien käyttämistä eri puolilla maailmaa sijaitsevista amerikkalaisten pidätys- ja kuulustelukeskuksissa. Tästä kertoo omaa kieltään esimerkiksi New York Timesille vastikään Guantanamoon vankileirin tilanteesta vuodatettu Kansainvälisen Punaisen Ristin raportti.

Pikku-uutisista miehitysajan pahimmaksi skandaaliksi

Abu Ghraibin kidutusskandaali muhi pitkään epämääräisissä pikku-uutisissa ennen varsinaista julkituloaan huhti-toukokuun vaihteessa 2004. Kuvat oli otettu tapahtumista irakilaisvankilassa lokakuun lopun ja joulukuun alkupuolen välisenä aikana vuonna 2003. CBS-televisioyhtiö julkaisi niistä muutamia ajankohtaisohjelmassaan 60 Minutes II 28.4.2004 ja New Yorkerin tutkiva journalisti Seymour Hersh internet-artikkelissaan pari päivää myöhemmin.

Jo tammikuussa 2004 armeija oli aloittanut omat tutkimuksensa siitä, mitä Abu Ghraibissa oikein oli tapahtunut. Sysäyksen antoi 800:n sotilaspoliisiprikaatin sotilas Joseph M. Darby, joka kertoi asiasta esimiehilleen tammikuun 13. päivänä. Tammikuun puolivälissä pantiin vireille virallinen tutkimus ja siitä myös kerrottiin julkisuuteen. Puolustusministeri Donald Rumsfeld sanoi saaneensa tietää asiasta tällöin ja kertoneensa siitä pian myös presidentti Bushille.

Armeija julkaisi asiasta tammikuun puolivälissä yhden kappaleen pituisen tiedotteen, jossa se kertoi, että ”Tutkimukset on aloitettu koalitiijoukkojen pidätyskeskuksen väärinkäytöksistä. Tapausten yksityiskohtien paljastaminen saattaisi haitata alkuvaiheessa olevaa tutkimusta. Tutkimus toteutetaan perinpohjaisesti ja ammattimaisesti.”

Tieto julkaistiin useassa lehdessä mutta jatkoselvittely jäi tekemättä. Abu Ghraib eli pikku-uutisissa talven yli ja muiden muassa CNN kertoi saaneensa tietää jonkinlaisten tutkimusten olevan käynnissä, ja että tapauksesta olisi valokuvia.

Itsetutkiskelua ja syiden hakua

Jälkeen päin monet tiedotusvälineet ovat pohtineet, miksi näin kävi. Marylandin yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisun *American Journalism Review*'n (AJR) haastattelema New York Timesin Washingtonin toimituksen päällikkö Philip Taubman sanoi, mitä monet ajattelivat: ”Emme tehneet työtämme ennen kuin CBS julkaisi kuvat ja Hersh juttunsa netissä”.

Amerikkalaiset tiedotusvälineet ja mediakriitikot ovat löytäneet useita mahdollisia syitä siihen, miksi amerikkalainen media ei ryhtynyt tutkimaan Abu Ghraibin tapahtumia. AJR listaa päällimmäiset: Bushin hallinnon salailupoliitikka ja taitava median hallinta, vaaralliset olot, jotka rajoittavat toimittajien työtä Irakissa ja vaikeus paneutua rajatuin resurssein monitahoiseen tapaukseen maassa, jossa käydään taistelua ja jossa on koko ajan paljon muutakin uutisoitavaa. Ja neljäntenä isänmaallisuus.

Erityisesti loppuvuoden aikana keskusteluun nousi voimakkaasti se, miten vaikeaa ja vaarallista Irakissa on liikkua ja ylipäätään saada tietoa. Wall Street Journalin kirjeenvaihtajan mukaan olo on kuin ”kotiarestissa”. Arvostelua on herättänyt myös se, miten Bushin hallinto pyrkii hallitsemaan toimittajille tarjolla olevaa tietoa.

AJR:n mukaan hallitus on pelannut journalistien isänmaallisuudella syyskuun terrori-iskujen jälkeen. Toisaalta sen ei ole välttämättä tarvinnut edes

puuttua toimittajien tekemisiin, sillä terrori-iskujen jälkeisessä ilmapiirissä toimittajat ovat saattaneet pelätä epäisänmaallisuuden leimaa. Myös Abu Ghraib-uutisointi tuotti paljon kiukkuista palautetta tiedotusvälineille. Kaikkien mielestä kuvia ei olisi pitänyt koskaan päästää julkisuuteen. Nyky-Yhdysvalloissa kysyy luonnetta ja/tai tukea toimituksen johdolta olla immuuni tällaisella palautteella.

Tasapuolisuuden nimissä täytyy kuitenkin sanoa, ettei vankien huono kohtelu ollut täysin tuntematon aihe amerikkalaisille tiedotusvälineille. Juttuja Afganistanista ja Guantanamosta oli jo vuonna 2002. Arvostettu Nation-lehti julkaisi maaliskuun lopussa 2003 kansikuvajutun siitä, kuinka kidutus hyväksytään yhä yleisemmin terrorismin vastaisen sodan aikakaudella. Lehdessä haastateltu Human Rights Watchin Ken Roth valitti – myöhempää keskustelua ajatellen jo tuolloin osuvasti – että ”asiasta vallitsee tuskallinen hiljaisuus. Kukaan kongressissa ei ole vaatinut asiasta kuulusteluja tai edes puhunut siitä julkisesti”.

Media oli aluksi varovainen

Abu Ghraibin tapahtumia perinpohjin selvittänyt tutkiva journalisti Seymour Hersh kirjoitti nettiartikkelissaan ja New Yorker -lehdessä toukokuussa, että armeijan komentajat olivat tajunneet jo tammikuussa kidutuskuvien kiertäessä tietokoneelta tietokoneelle, että heillä oli käsissään ongelma, jolla saattaisi olla kauaskantoisia vaikutuksia. Hersh sanoo Pentagonin virkamiesten kertoneen hänelle, että armeijan johto teki parhaansa pitääkseen asian pimennossa vuoden ensimmäisten kuukausien ajan.

Vielä kaksi viikkoa ennen CBS:n 60 Minutes II -ohjelman alun perin suunniteltua ulosajoa toimitus sai esikuntapäällikkö, kenraali Richard Myersilta ja puolustusministeriöltä vetoituksen lykätä kuvien julkaisua. Kenraali vetosi jännityksen kasvuun Irakissa. Toimitus teki kuten pyydettiin ja pyysi puolestaan, että saisi myös puolustusministeriön näkökulman ohjelmaan. Kun kuvat alkoivat kiertää jo muuallakin ja muut journalistit olivat valmiita julkaisemaan oman artikkelinsa, puolustusministeriö suostui tähän. Armeijan edustajat kertoivat ohjelmassa, että syyllisiä ovat vain muutamat sotilaat, ja tuomitsivat heidän käytöksensä. Seymour Hersh puolestaan antoi usean artikkelin sarjassaan ymmärtää heti alusta lähtien, ettei hän uskonut hallinnon vakuutteluihin siitä, että syyllisiä olisivat vain muutamat hairahtuneet yksilöt.

Vielä kuvien tultua julki osa amerikkalaista mediaa oli ainakin aluksi varovai-

nen niiden julkaisemisessa. Washington Post painoi kuvan etusivulleen mutta suuri osa amerikkalaislehdistä ei niin tehnyt. Esimerkiksi New York Times julkaisi kuvia vain sisäsivuilla, ja USA:n suosituimmalla kaapeliuutiskanavalla Foxilla ajankohtaisohjelmaa toimittava suosittu mediapersoona Bill O'Reilly kertoi ylpeänä, ettei näyttänyt kuvia lainkaan.

Tapahtumia ei kuitenkaan pysäyttänyt enää mikään. Pöyristyttävät kuvat olivat pääuutinen ympäri maailmaa ja myös amerikkalaiset tiedotusvälineet ryhtyivät kääntämään jokaisen kiven ja kannon löytääkseen asiasta uusia kulmia.

Aivan aluksi pinnalla tuntui olevan järkytys ja jälkeen päin naiivilta tuntuva ihmetys: miten amerikkalaisotilaat saattoivat käyttäytyä noin? Niinhän käyttäytyvät kolmannen maailman diktattorit – saddam husseinit. Tapahtumapaikkakin tuntui uskomattomalta, olivathan amerikkalaiset ottaneet käyttöönsä Saddam Husseinin pahamaineisen kidutuskeskuksen.

Ulkomainen ja amerikkalainen lehdistö yritti hakea vastausta sotilas-komppanian kotiseudulta läntisestä Marylandista, Pennsylvaniasta ja Länsi-Virginiasta, jossa sotilaiden omaiset ja tuttavat joutuivat varsinaiseen myllytykseen. Kävin itsekin alueella tekemässä juttua Ylen tv-uutisille, eikä siellä voinut olla törmäämättä muihin toimittajiin. Joidenkin sotilaiden tausta osoittautui kyseenalaiseksi, mutta tapaukselle varsinaiset kasvot antanut nuori naissotilas Lynndie England tuntui olleen nuhteeton ennen Abu Ghraibin tapausta.

Esiin kaivettiin vanha Stanfordin yliopiston tutkimus, jossa yliopisto-opiskelijat oli asetettu vankilan kaltaiseen koetilanteeseen. Melko pian kokeen vanginvartijat alkoivat kohdella vankejaan alentavasti ja lopulta koe jouduttiin keskeyttämään, ettei se riistäytyisi käsistä. Ihmisillä oli siis taipumus käyttäytyä uskomattomaltakin tuntuvalta tavalla esimerkiksi juuri vankilan kaltaisissa oloissa.

Hallinto ja muutama mätä omena

Puolustusministeriö ja presidentti Bushkin yrittivät vakuuttaa, että kyseessä oli muutama hairahtanut yksilö, mätä omena valtaosaltaan erinomaisten sotilaiden joukossa.

Lehdistö, radio ja televisio seurasivat viranomaisten kiemurtelua ja vakuutte-luja siitä, että tapauksiin syyllistyneet tuodaan oikeuden eteen. Puolustusministeri Donald Rumsfeld todisti kongressin komiteoiden edessä ja pyysi anteeksi uhreilta ”perusteellisesti epäamerikkalaisia” väärinkäytöksiä. Rumsfeld kertoi, että kuvia oli julkaistujen lisäksi vielä lisää ja että ne olivat itse asiassa vielä

nähtyjäkin pahempia. Seuraavien päivien ja viikkojen aikana nämä kuvat vuodatettiin lehtiin ja televisiolle.

Presidentti Bush esiintyi arabinkielisillä televisiokanavilla vakuuttaen, että syyllisiä rangaistaan. Amerikkalaiset tiedotusvälineet pohtivat, oliko Bushin esiintyminen riittävä arabimaailmassa nousseen raivon taltuttamiseksi. Lehdet käsittelevät myös laajalti sitä, millaista hallaa tapaus aiheuttaa amerikkalaisten sotaponnisteluille ja myös turvallisuudelle.

Alkoi myös Seymour Hershin kirjoituksissaan esiin nostama kiivas pohdinta siitä, kuinka ylös vastuu ulottuu, ja jotkut kongressiedustajat ja pääkirjoitustoimittajat vaativat puolustusministeri Rumsfeldia eroamaan. Presidentti asettui kuitenkin Rumsfeldin puolelle, vaikka ilmeisesti nuhteli tätä siitä, ettei ollut saanut tietää tapahtumien koko kuvaa aiemmin.

Koko terrorismin vastaisen sodan etiikka nousi lehdistössä näyttävästi uutisten aiheeksi, kun erityisesti itärannikon suurten, liberaaleiksi mainittujen lehtien (New York Times, Washington Post, Newsweek, Time) ja televisiokanavien (ABC, NBC, CBS) edustajat kyselivät jutuissaan ja pääkirjoituksissaan, kuinka laajaa vankien epäinhimillinen kohtelu oikein onkaan ollut aina Afganistanista Guantanamoon ja Irakiin.

Abu Ghraibin tapauksista syytetyt sotilaat sanoivat toimineensa ylemmiltä saamiensa ohjeiden mukaan ja pehmittäneensä vankeja tiedustelu-upseereille kuulusteluja varten. Lehdet kyselivät, mikä on presidentti Bushin hallinnon vastuu, kun se on antanut ymmärtää, ettei terrorismin vastaisessa sodassa päde kansainvälinen oikeus, ja missä menee sallittujen ja kiellettyjen keinojen välinen raja.

Tiedotusvälineet pohtivat myös, onko ylipäätään oikein käyttää kidutus-sanaa (torture) vai tulisiko pitäytyä miedommassa ilmauksessa, pahoinpitelyssä (abuse). Kyseltiin, onko ihmisen häpäiseminen ja kuvaaminen irvokkaasti alastomana yhtä paha kuin hänen polttamisensa ja sokaisemisensa. Myös oma tavallisesti hyvin liberaali kuvaajani suuttui ranskalaistoimittajalle, joka puhui alusta alkaen kidutuksesta.

Tapausta pantiin historian raameihin muistuttamalla, ettei tällainen käyttäytyminen ole sodassa äärimmäisen harvinaista. Time-lehti kirjoitti, että vastaavaa on nähty aiemminkin: Ranskan toimet aikanaan Algeriassa eivät kestäneet päivänvaloa ja Israelin armeija on tunnettu kovista otteistaan. Lehti muistutti myös amerikkalaisten omasta historiasta, siitä miten Abu Ghraib -tapauksesta ensimmäisenä perinpohjin raportoinut toimittaja Seymour Hersh paljasti vuonna 1969 vietnamilaisten siviilien joukkomurhan My Lai kylässä Vietnamissa.

Toukokuun puolivälissä Newsweek listasi, että koko Irak-operaatio ontui yhä pahemmin: joukkotuhoaseita ei ole löytenyt, eikä myöskään todisteita väitteille,

joiden mukaan Saddam Hussein juonitteli Al Qaidan terroristien kanssa. Ja kun vuosi varsinaisten sotatoimien päättymisen jälkeen paras oikeutus sodalle tuntui olevan lupaus muuttaa Irak oikeuden ja vapauden mallimaaksi, oli sekin nyt osoittautunut perusteettomaksi.

Konservatiivinen närkästys

Konservatiivisen median yleisreaktio oli erilainen ns. liberaaliin valtamediaan verrattuna. Yhdysvaltain suosituin radiokomentaattori, konservatiivinen Rush Limbaugh yltyi show'ssaan sanomaan, ettei tapahtunut poikennut juurikaan yliopistollisen Skull and Bones -salaseuran initaatiomenoista ja että tällaisen takia tuhotaan nyt monen ihmisen elämä ja vaikeutetaan sotaponnisteluja. Kyse oli Limbaugh'n mukaan siitä, että amerikkalaissotilaat olivat päästäneet vähän höyryjä ulos.

Yhdysvaltain suosituimmalla uutiskanavalla Fox Newsillä oltiin jo 11. toukokuuta sitä mieltä, että oli aika lopettaa anteeksipyytely. Hän kysyi, mitä sinä tai minä tekisimme, jos olisimme tuossa vankilassa ja yrittäisimme saada vankeista ulos tietoa, joka voisi pelastaa meille läheisen ihmisen hengen? Kanavalla ihmeteltiin myös, miksei vähän aiemmin sattunut amerikkalaisten tappaminen Fallujahissa ja surmattujen amerikkalaisten ruumiinhäpäisy ollut saanut kongressia samanlaiseen raivoon kuin Abu Ghraibin tapaus.

Foxin johtaviin toimittajiin kuuluva Brit Hume kertoi toukokuun viidentenä saaneensa paljon postia ihmisiltä, joiden mukaan Abu Ghraib ei ole mitään verrattuna siihen, miten vastapuoli kohtelee amerikkalaisia vankejaan. Hume ohjelmassa huomautettiin kuitenkin, että amerikkalaisten pitää pelata toisilla säännöillä ja pitää yllä korkeaa moraalialia.

Kanavalla myös ihmeteltiin, miten nopeasti Abu Ghraibia jatkuvasti esillä pitänyt arabimedia hautasi islamistien mestaaman amerikkalaisen Nick Bergin tarinan. Toukokuun 11. islamistit julkaisivat videon Irakissa siepatun amerikkalaisen siviilin Nick Bergin tappamisesta. Videon mukaan Berg oli tapettu kostoksi vankien pahoinpitelylle Abu Ghraibin vankilassa.

Konservatiivit väittivät, että demokraatit ja muut liberaalit käyttivät tapausta Bushia vastaan, olihan vaalivuosi. Fox-uutiskanavan suosittu tv-persoona Bill O'Reilly laskeskeli kesäkuun puolivälissä, että vaikka liberaali New York Times piti presidentti Ronald Reaganin hautajaisten ajan paussia etusivun Abu Ghraib-uutisillaan, oli niitä kertynyt viimeisten 47 päivän aikana 43. O'Reillyn mielestä objektiivisempi Chicago Tribune julkaisi samaan aikaan 27 etusivun juttua

Abu Ghraibista. O'Reillyn arvio oli, että New York Times käytti vankilatarinaa lyödäkseen Bushin hallintoa samalla, kun tapauksen varjoon jäivät monet muut tärkeät uutiset terrorismin vastaisessa sodassa.

Demokraattien presidenttiehdokas John Kerry oli tapauksen paljastuttua harvinaisen hiljainen. Toisaalta hänen ei tarvinnut sanoa mitään, sillä tapaus oli itsessään jo niin paha, että se laski presidentti Bushin kannatuksen hetkeksi aallonpohjaan ja teki entistä kyseenalaisemmaksi hallinnon tavan hoitaa Irakin sodan jälkipyykki.

Abu Ghraib hallitsi uutisointia Yhdysvalloissa touko–kesäkuun ajan. Sitten tapaus alkoi väistyä Irakin itsehallinnon, sen pahenevan kaaoksen ja muiden uutisten tieltä. Vaalitaistelun loppumetreillä syksyllä se oli enää yksi kalpea juonne suuremmissa väittelyissä, joka koski koko Irakin sodan jälkeisen tilanteen hoitoa. Vaalissa amerikkalaiset päättivät antaa presidentilleen vielä toisen kauden, ja tämä tuntuu pitävän Irakin sodan arkkitehdit edelleen rinnallaan.

Tähtitoimittajan synkkä johtopäätös

Kun kirjoitan tätä juttua joulukuun alussa, on tapauksessa luettu tuomioita vain jo alun perin syytteeseen joutuneille sotilaille. Ankarin tuomio on kahdeksan vuotta vankeutta.

Jo lokakuun lopussa Washington Post kirjoitti pääkirjoituksessaan, että Bushin hallinto teeskentelee ja monet amerikkalaiset uskovat, että vankien huono kohtelu ulkomailla on loppunut Abu Ghraibin valokuvien julkaisemisen jälkeen. ”Surullista on, että niin ei ole käynyt”, lehti kirjoitti. Yhä edelleen CIA kuulustelee niin sanottuja haamuvankeja salaisissa pidätyspaikoissaan Irakissa ja Afganistanissa eikä näiden vankien olemassaolosta ole kerrottu julkisuuteen tai edes omaisille.

Tutkiva journalisti Seymour Hersh puolestaan sanoo, ettei amerikkalaisilla ole minkäänlaista käsitystä siitä, kuinka korjaamattomasti irakilaisten kidutus Abu Ghraibissa on vahingoittanut maan mainetta Lähi-idässä. Hershin mukaan se tosiasia, että amerikkalaiset tekivät mitä tekivät ja sitten kieltäytyivät kantamasta vastuusta siitä, pani pisteen Yhdysvaltain yrityksille olla minkäänlainen moraalinen johtaja – eikä vain arabimaailman vaan koko maailman silmissä.

Tarja Oinonen on Yleisradion Washingtonin-kirjeenvaihtaja